

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

2023. szeptember 20.

A mondat építőelemei, a nyelv szintjei,
egyeztetés, alapszórend

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- a főnevek morfológiája:
 - nem, szám
 - status
 - határozottság (pl. különböző vokalizációk)
 - birtokos szuffixumok

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és előjárók ragozása

Témaválasztás házi dolgozatra

Kérdések

az olvasmányokkal kapcsolatban?

Pragmatika

Pragmatika: a nyelv használat közben

- Mi az, ami nincs kimondva:
 - ❖ *Would you like coffee or tea?*
 - ❖ *What is this: coffee or tea?*
- A kontextus függvényében változhat egy mondat jelentése.
- A nyelvhasználatra vonatkozó társadalmi konvenciók.

Pragmatika

Pragmatika: a nyelv használat közben

- Mi az, ami nincs kimondva:
 - ❖ *Would you like coffee or tea?*
 - ❖ *What is this: coffee or tea?*
- A kontextus függvényében változhat egy mondat jelentése.
- A nyelvhasználatra vonatkozó társadalmi konvenciók.

A jelentéshez ismernünk kell a kontextust, a társadalmi viszonyokat, nyelvi konvenciókat.

Bibliai héber: a megértendő szövegből tudjuk csak rekonstruálni a társadalmi viszonyokat, a nyelvi konvenciókat.

*Hány szereplőt
említ az alábbi
mondat?*

Bogyó , Babóca és Baltazár korán reggel elindultak a rétre, hogy kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske varrt.

*Hány szereplőt
említ az alábbi
mondat?*

Bogyó i , Babóca j és Baltazár k korán reggel elindultak a rétre, hogy kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske $i/j/k/l?$ varrt.

Bogyó, Babóca és Baltazár korán reggel elindultak a rétre,
hogy kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske varrt.

Bogyó *i*, Babóca *j* és Baltazár *k* korán reggel elindultak a rétre, hogy
kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske *i/j/k/l?* varrt.

Bogyó, Babóca és Baltazár korán reggel elindultak a rétre,
hogy kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske varrt.

Bogyó i , Babóca j és Baltazár k korán reggel elindultak a rétre, hogy
kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske k varrt.

Beszélgetés a reggeliző asztalnál

Ádám (2; 8) elkéri apa müzlijéből a mazsolát.

Apa: *És azt tudod, Ádám, hogy miből van a mazsola?*

Ádám: *Igen [igen]. A dobozból.*

Mit értett, és mit nem értett Ádám apa kérdéséből?

Egy másik beszélgetés

S (10; 7): *Tudod, miből van ez?*

T: *Miből? Plüssből?*

S: *A Toy Story-ból!*

Miért kétértelmű S kérdése? Miért asszociált másra S és T?

Lexikon + nyelvtan ... + ... **pragmatika**

Egy mondat pontos jelentésének a megfejtéséhez
a szavak primer jelentésén és a primer nyelvtanon kívül általában

atomi jelentések

*a jelentések
kombinálásának a szabályai*

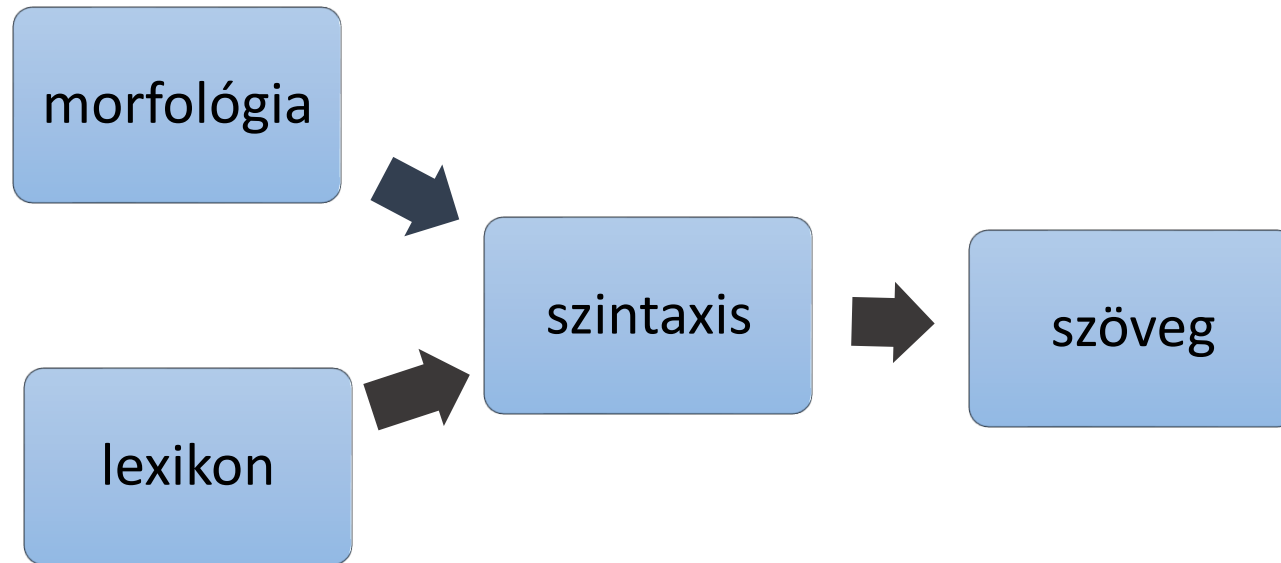
- a beszédhelyzet, kontextus ismerete,
- konvenciók és a világra vonatkozó általános ismeretek

is szükségesek.

A mondat

A mondat

középső szint a szó és a szöveg között:

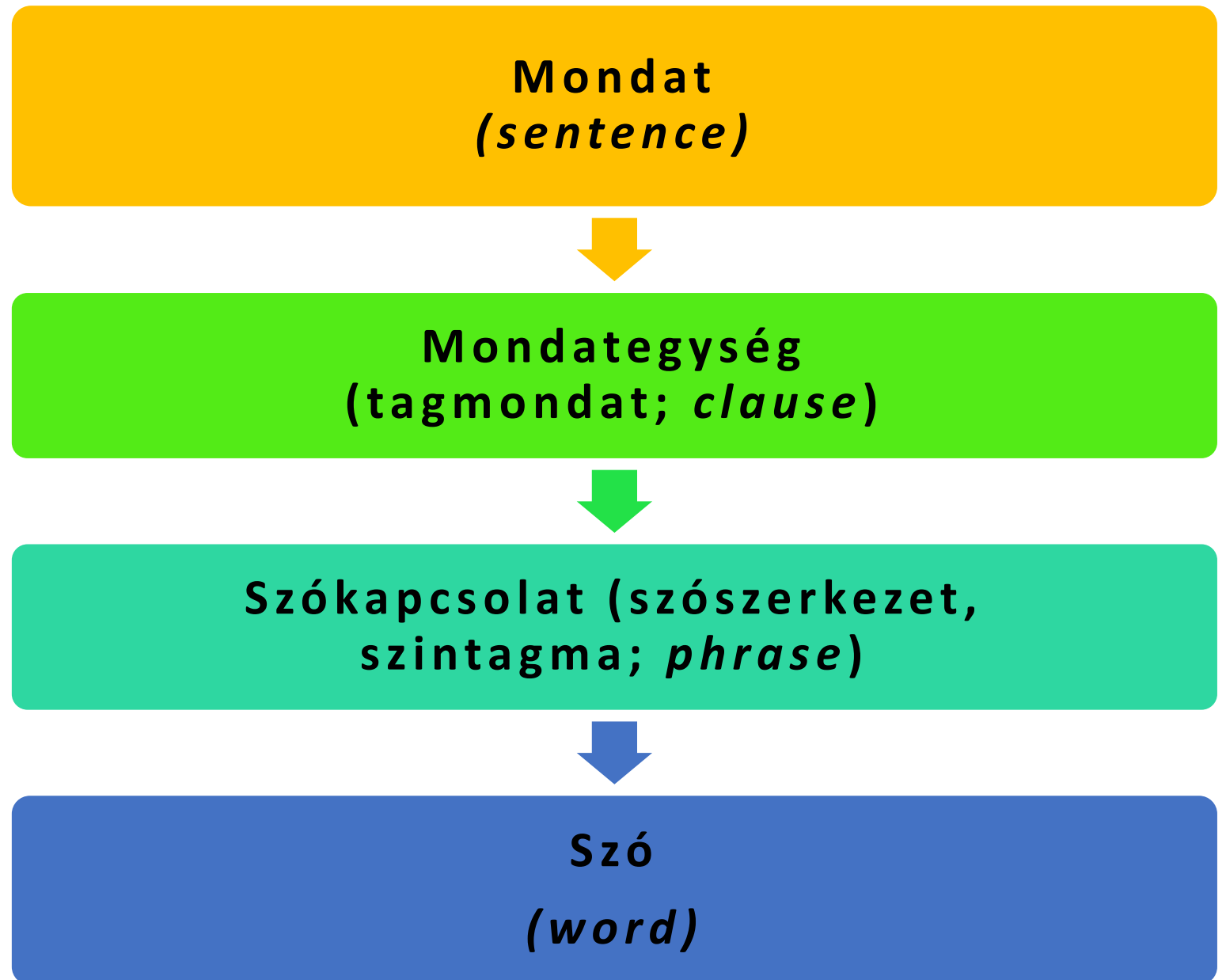
- Pontosan meghatározható? (*Sentence vs. utterance*)

A mondat: egy összetett nyelvi jel

- Formája: szavakból épül fel
 - szavak → szókapcsolatok → mondategységek → mondat
- Jelentése: prototipikusan egy állítás a világ állapotára vonatkozóan.
 - De: létezik kérdő mondat, felszólító mondat stb. is

Úgy teszünk, mintha adott, egyértelmű fogalom lenne a világ nyelveiben.

A szintaxis
szerveződési
szintjei

A mondat: egy összetett nyelvi jel

- Formája: szavakból épül fel
 - szavak → szókapcsolatok → mondategységek → mondat
- Jelentése: prototipikusan egy állítás a világ állapotára vonatkozóan.
 - De: létezik kérdő mondat, felszólító mondat stb. is

Úgy teszünk, mintha adott, egyértelmű fogalom lenne a világ nyelveiben.

A nyelvi jelek jelentései milyen típusúak?

A nyelvi jel	jelentés típusa
mondategység, mondat (S)	állítás
főnév (N), főnévi csoport (NP)	entitás
melléknév (Adj)	tulajdonság
számnév	mennyiség
ige (V), igei csoport (VP)	cselekvés, történés, esemény...
...	...

A nyelvi szintek és kompozicionalitás

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

Szintaxis:

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Morfofonológiai
változások?

Szórend?
Egyeztetés?

Szemantika:

Melyek az „atomi” jelentések (pl. ‘könyv’, ‘nagy’,
többes szám)? És ezek miként kombinálódnak?

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Például:

a + nagy + könyvek = 1. a nagy könyvek
2. a könyvek nagyok

Szórend?
Egyeztetés? Stb. stb.

*A szó szorosabb értelmében vett **szintaxis**:
a mondat szerkezetével, összetevőivel foglalkozik,
a jelölővel/jeltesttel, nem pedig a jelentéssel.*

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Szemantika:

Melyek az „atomi” jelentések (pl. ‘könyv’, ‘nagy’,
többes szám)? És ezek miként kombinálódnak?

Morfofonológiai
változások?

Szórend?
Egyeztetés?

Tankönyvünk párhuzamosan tárgyalja a morfo-szintaxist és a vele párhuzamosan haladó szemantikát.

Arnold and Choi (2003), p. 1.

szerezőink és célközönségük célja

At the heart of biblical interpretation is the need to read the Bible's *syntax*, that is, to study the way words, phrases, clauses, and sentences relate to one another in order to create meaning.

Arnold and Choi (2003), p. 1.

At the heart of biblical interpretation is the need to read the Bible's

syntax, that is, to study the way words, phrases, clauses, and sentences

szavak, szókapcsolatok, mondategységek és mondatok

relate to one another in order to create meaning.

A nyelv szintjei

szemantika

A kompozicionalitás (látszólagos) határai, például:

- Szórend, egyeztetés: ugyanazok a szavak, de más a jelentés.

a nagy könyvek vs. *a könyvek nagyok*

- A mondatban (nyílt formában) nem megjelenő információ.

Bogyó_i, Babóca_j és Baltazár_k korán reggel elindultak a rétre, hogy kipróbálják az ejtőernyőt, amit a méhecske_{i/j/k/l?} varrt.

Hozzál margarint_i, és ha van tojás_j, akkor hozz tíz [pro_{i/j}] et !

- A pragmatika és a világról alkotott ismereteink szerepe.
- Állandósult szókapcsolatok – lásd a házi feladatot
(sok elnevezés, pl.: *frazémák, frazeologizmusok*)

Feladatok (1B fejezet)

- Mit gondol, létezik a héberben tegezés és magázás? Volt olyan korszaka a héber nyelvtörténetnek, amikor a tudatos nyelvtervezés szerepet játszott? Voltak, vannak dialektusai a hébernek?
- Állandósult szókapcsolatok a bibliai héber nyelvben:

מִדְּוַעַ מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ.

(Rut 2,10)

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-נְשָׂאוֹל אֶל-יִפְלֵ לֵב-אָדָם עָלָיו

(1Sám 17,32)

אִישׁ מִהֵר אֶפְרַיִם שָׁבַע בֶּן-בְּכָרִי שָׁמוֹ נְשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד

(2Sám 20,21)

Feladatok (1B fejezet)

1. Mutassa meg, hogyan jött létre a mondat(ok?) jelentése a morfémák, szavak, szószerkezetek jelentéséből:

וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְאַבְרָכָה וְאַגְדְּלָהּ שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה: (Gen 12,2)

אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּיָּרָה וּשְׁמוֹ מְרֹדַכַּי בֶּן יָאִיר בֶּן-שִׁמְעִי

בֶּן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי: (Eszt 2,5)

Feladatok (2A fejezet)

Alkossanak 2-4 fős csoportokat. Csoporttársaival válasszanak egy bibliai szövegrészletet (szemelvényt), amelyet szövegolvasáson lehetőleg már feldolgoztak, és legalább 10-12 bibliai vers terjedelmű.

Keressenek közösen ebben a szövegben minél több (legalább 5-6) példát arra, hogy egy **melléknevet (vagy participiumot) egy főnévvel** egyeztet a szöveg, valamint minél több (legalább 5-6) példát arra, hogy egy **igét egy főnévvel** egyeztet a szöveg. Mi ezekben az esetekben a **szórend**?

Találnak arra is példát, hogy **melléknév igével** egyezik? Találnak arra példát, hogy **névmás** egyezik igével vagy melléknévvel?

Milyen további észrevételeik vannak? Például: az ige vajon **az alanyával vagy a tárgyával** egyezik? (Találnak mindkettőre példát?) Az a két szó, amely egymással egyezik, milyen **távol** lehet egymástól: előfordul, hogy egy szót egy távolabbi mondatban található szóval egyeztetünk? Találnak példát **rosszul egyeztetett (vagy nem egyeztetett)** igére vagy melléknévre?

Készítsenek elő egy 5 perc terjedelmű kiselőadást, amelyen a csoport tagjai bemutatják, hogy mit figyeltek meg a szórend és egyeztetés terén a vizsgált szemelvényben.

A feladatokat a csoporttársaival közösen oldják meg: ha lehet, személyesen (ha nem, akkor emailben vagy chatben). *Nincsen jó és rossz válasz,* az pedig különösen hasznos, ha társaival eltérő véleményeket képviselnek. Azt, hogy mire jutottak, órán fogjuk megvitatni.

A szintaxis építőkövei:
szórend és egyeztetés

A szórend és az egyeztetés fontossága

- (1)
- a. *A nagy könyvek*
 - b. *A könyvek nagyok*
 - c. * *A nagyok könyvek*
 - d. * *A könyvek nagy*

A szórend és az egyeztetés fontossága

egyeztetési mintázat	grammatikus példa	agrammatikus példa	nem egyező jegy
alany és melléknévi állítmány	<i>A kocsik szépek.</i>	* <i>A kocsik szép.</i>	[többes szám]
alany és ige	<i>A kutyák ugatnak.</i> <i>Én olvasok.</i>	* <i>A kutyák ugat.</i> * <i>Én olvasunk.</i> * <i>Én olvasol.</i>	[többes szám] [egyes szám] [első személy]
tárgy és ige	<i>Én látlak téged.</i> <i>Látom a házat.</i>	* <i>Én látom téged</i> * <i>Látok a házat.</i>	[második személy] [határozottság]

Névszói állítmányok

(2) a.	גְּדוֹל עֲוֹנִי	'nagy az én bűnöm'	(Gen 4,13)
b.	הִיא גְּדוֹלָה מִן הָעֵי	'[Gibeon városa] nagyobb Aj [városá]nál.'	(Józs 10,2)
c.	גְּדוֹלִים חֲקָרֵי לֵב	'nagyok [voltak] a fontolgatások'	(Bír 5,16)
d.	גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה	'nagyok az Ö. cselekedetei'	(Zsolt 111,2)

Egyeztetés: nemben, számban, de határozottságban nem!

Jelzős szerkezetek

(3)	a.	אִישׁ גָּדוֹל	'nagy (itt: <i>nagyra becsült</i>) ember, férfi'	(2Kir. 5:1)
	b.	אִשָּׁה גְּדוֹלָה	'nagy (itt: <i>jómódú, gazdag</i>) nő, asszony'	(2Kir. 4:8)
	c.	הָעִיר הַגְּדֹלָה	'nagy város'	(Gen. 10:12)
	d.	וּמְלָכִים גְּדוֹלִים	'és nagy királyok[at]'	(Jer. 25:14)
	e.	אֲבָנִים גְּדֹלוֹת	'nagy kövek[et]'	(Deut. 27:2)
	f.	אֶת הָאֲתוֹת הַגְּדֹלוֹת	'nagy jeleket'	(Jozs. 24:17)

Egyeztetés: nemben, számban és határozottságban is!

(Egyeztetés „esetben” nincs.)

Igei állítmány

Egyeztetés: nemben, számban, személyben.

- (4) a. אָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאַצִּיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים
-
- ... én (SING.1) hoztalak (SING.1) fel benneteket Egyiptomból, és hoztalak (SING.1) ki benneteket a rabszolgaság házából. (Bír. 6:8)
- b. וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל הָאָדָם
- Az ember (MASC.) a nő-je (MASC.) nevét Évának hívta (MASC.), mert ő (FEM.) lett (FEM.) minden élő anyjává. (Gen. 3:20)
- c. בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ
- ... fájdalommal szülsz fiakat (SING.2.FEM.), és férjed után a vágyakozásod (SING.2.FEM.), és ő (SING.3.MASC.) uralkodik (SING.3.MASC.) feletted. (Gen. 3:16)
- d. וַתְּהִי חַטָּאת הַנְּעָרִים גְּדוּלָה מְאֹד
- Nagy (FEM.) volt (FEM.) az ifjak bűne (FEM.). (1Sám. 2:17)

Egyeztetés

	JELZŐS SZERKEZET	ALANY ÉS (IGEI VAGY NÉVSZÓI) ÁLLÍTMÁNY
<i>bibliai héber:</i>	nemben számban határozottságban	nemben számban <i>személyben</i>
<i>magyar:</i>	—	számban <i>személyben</i>

Néhány érdekes eset

- (7) a. **וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹוֹק בַּעֲשָׂה**
És az egész nép egyszerre válaszolt, és azt mondták:
„Mindent, amit mondott az Ö., megcselekedjük!”. (Exod. 19:8)
- b. **וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹוֹק בַּעֲשָׂה**
És az egész nép egy hangon válaszolt, és azt mondták:
„Mindazt, amit mondott az Ö., megcselekedjük!”. (Exod. 24:3)

Néhány érdekes eset

- (8) a. וְהִיִּיתִי אָנֹכִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים: (...)
... és én, valamint Salamon fiai, bűnösök leszünk [annak fogunk számítani]. (1Kir. 1:21)
- b. וַיִּקָּם וַיִּלָּךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ (...)
És felkelt és elment Dávid, valamint mindaz a [hadi]nép, aki vele volt, ... (2Sám. 6:2)
- c. בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעֵינַי בְּלִי־מַיִם: (...)
... kiszikkadt, kopár, víz nélküli földön. (Zsolt. 63:2)

A szintaxis építőkövei:
szórend és egyeztetés

Alapszórend: VSO

- (10) a. יָקַח מֹשֶׁה אֶת-אִשְׁתּוֹ וְאֶת-בָּנָיו וַיַּרְכָּבֵם עַל-הַמָּמֶר (...)
És fogta Mózes a feleségét és fiait, és felültette őket a szamárra. (Exod. 4:20)
- b. יָשַׁם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר (...)
És felkelt Ábrahám reggel... (Gen. 22:3)
- c. תְּהִי חַטָּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד
Nagy volt az ifjak bűne (1Sám. 2:17)
- d. (...) וְהָשֶׁף עַל-פְּנֵי תְהוֹם וַרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם:
... és sötétség [volt] a mélység felett, és Isten lelke lebegett a vizek felett (Gen. 1:2)
- e. (...) הֲיֵא רַכָּבַת עַל-הַמָּמֹר וַיִּרְדֹּת בְּסִטְרֵי הַהָר וְהִנֵּה דָוִד וְאֶנְשָׁיו יֹרְדִים לְקִרְאָתָהּ (...)
*... ő [Abigail] szamáron lovagolt, és a hegy által elrejtve haladt lefelé,
és íme, Dávid és emberei [pedig] lefelé jöttek vele szemben... (1Sám. 25:20)*

Az alapszórend, és eltérés az alapszórendtől

- a. *János megnézi a filmet.*
- b. *A FILMET nézi meg János.* [Nem pedig a balettot.]
- c. *JÁNOS nézi meg a filmet.* [Nem pedig Béla.]
- d. *János – megnézi a filmet.* [Béla viszont nem.]
- e. *A filmet – JÁNOS nézi meg.* [Nem pedig Béla. Ezzel szemben a balettot Béla nézi meg.]
- f. *You are tired.* [’Fáradt vagy.’]
- g. *Are you tired?* [’Fáradt vagy?’]
- h. *Ich reise heute nach Ulm.* [’Ma Ulmba utazom.’]
- i. *Heute reise ich nach Ulm.* [’Ma Ulmba utazom.’]
- j. *Reise ich heute nach Ulm?* [’Utazom ma Ulmba?’]

Ismétlés következő órára,
olvasnivalók és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Melléknevek és névmások
- Főnevek és előjárók ragozása

Viszlát jövő szerdán!